

Ortaöğretimde Ders Geçme ve Kredi Sistemi*

M. Zahit DİRİK**

ÖZET

Bu yazıda, 2 Eylül 1991 tarihli Ortaöğretim Kurumlarında Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliği ile sisteme yansıyan ve 1991-1992 öğretim yılından itibaren ülke düzeyinde ortaöğretim kurumlarının büyük bir bölümünde uygulamaya konulan (Bursa ilinde % 100, ülke düzeyinde yaklaşık % 92) değişikliklerin sisteme yansımaları ve uygulamada karşılaşılan sorunlar tartışılacak, konuya ilişkin öneriler geliştirilmeye çalışılacaktır.

ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Arbeit wird versucht, die am 2. September 1991 in Kraft gesetzte neue Versetzungsanordnung und das Wahlfachsystem im Hinblick auf ihre Auswirkungen und Veränderungen in den Türkischen Sekundärschulen darzustellen.

Das Ziel ist, die damit zusammenhängenden Probleme zu diskutieren Lösungsvorschläge anzubieten.

I. Uygulamanın Nedenleri ve Dayandığı İlkeler

Ülkemizde eğitim sisteminin değişik kademelerinde sorunlar daima var olmuş ve sistem durduğu sürece de var olacaktır. Eğitimcilerimiz toplumumuzdaki

* 24 Kasım 1992 günü U.Ü. Eğitim Fakültesinde yapılan "Ortaöğretimde Ders Geçme ve Kredi Sistemi" konulu panelde yapılan konuşmadan derlenmiştir.

** Yard. Doç. Dr.; U.Ü. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

sosyal ve ekonomik gelişmelere eğitim sisteminin uyumunu ve desteğini sağlamak amacıyla sürekli çaba harcamışlardır. Bu çabalar Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana sürekli devam ettiği gibi çok partili demokratik hayata geçişten ve özellikle de 1960'lardan sonra daha da yoğunluk kazanmıştır.

1962 yılında VII. ve 1970 yılındaki VIII. M.E. Şuralarında yapılan tartışmalar ve alınan kararlar bizleri 1973 yılında çıkarılan Milli Eğitim Temel Kanununa götürmüştür (KN. 1739, 1973). Bu kanunla sistemin amaç ve ilkeleri açıkça belirlenmiş, sistem bir bütünlük içerisinde ele alınmış, devletin sistemden beklentileri ve geleceğe dönük tercihleri bilimsel ilkelere bağlanarak sunulmuştur.

1973'ten sonraki tüm yenileşme çabalarının dayanağı ve yönlendiricisinin bu Kanun olduğunu söyleyebiliriz. Daha sonra toplanan 9, 10, 11, 12 ve 13. şuralarda tartışılan konular ve alınan kararlar daima bu kanunun işaret ettiği bir grup ilkenin uygulamaya yansıtılması ile ilgili olmuştur.

Şuralarda alınan kararların ancak çok sınırlı bir bölümü uygulanabilmiş, uygulamalar ise genellikle istenilen gelişmeleri sağlayamamıştır*. Bunun sonucunda zaten sorunlu olan sistem son yıllarda tüm dünyada yaşanan bilimsel, sosyal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak büyük sorunlar içerisinde boğalmaya ve çıkış yolları aramaya başlamıştır.

Bu ortamda eğitimcilerin geleneksel tutumlarını ve temkinli çalışmalarını yeterli görmeyen politikacıların giriştikleri radikal çözüm denemeleri de; 1988-1989 öğretim yılında başlatılan ve kısa süre sonra vazgeçilen Yabancı Dil program değişikliği gibi sonuçsuz kalmıştır.

Eğitim sisteminin giderek artan sorunlarının başında konumuzla da ilgisi yönünden öncelikle şunları belirtebiliriz:

1. Çağın gelişmelerine uyum yapacak ve katkıda bulunacak bireyler yetiştirilememektedir.
2. Ülke ihtiyaçlarına uygun, üretici insan yetiştirilememektedir.
3. Geleneksel program anlayışının bir uzantısı olarak öğrencilere her şeyi okulda öğretme alışkanlığı devam etmekte, bunun sonucu öğrenciler bilgi hamalı olarak görülmektedir.
4. Bireysel farklılıklar ilke olarak kabul edilse bile her öğrencinin aynı davranışları aynı oranda alması istenmekte ve öğrenciler bu konuda zorlanmaktadır.

Bu ortak eğitimde, hedeflenen ortak davranış standardına ulaşamayanlar ise elenmekte veya dışlanmaktadır.

* X. Milli Eğitim Şura Raporunda belirtildiği gibi; özellikle, VII., VIII. ve IX. M.E. Şuralarında alınan kararlar büyük ölçüde uygulamaya konulamamıştır (X. MEŞ., 1981, s. 24).

5. Ülkede demokrasiyi geliştirecek ve yaşatacak gençlere okullarda demokrasi bilinci ve demokratik davranışlar kazandırılmamaktadır.

Eğitim sistemi bu ve bunun gibi diğer sorunları çözümleyebilir mi? Bu sorulara cevap aramadan olaylara yaklaşımımızı etkileyecek iki örnek vermek istiyorum. Birincisi bütün eğitimcilerin bildiği bir hayvanlar okulu hikayesinden alınmıştır (Varış, 1988, s. 293).

Ormanda hayvanları eğitmek üzere düzenlenen bir eğitim programını hıçveder. Bu program koşu dersinde birinci olan tavşanı iyi bir yüzücü yapmaya uğraşırken, yüzme şampiyonu ördeği de zorla koşturmaya çalışmaktadır. Hayvanların çoğu belli alanlarda başarılı olsalar da her dersten başarılı olamadıkları için başarısız kabul edilir ve okuldan uzaklaştırılırlar. Sonunda hiç bir hayvana benzemeyen acayip bir yaratık başarılı sayılır.

İkinci örneğimiz ise, eğitim sisteminin ekonomik sistemlere benzerliğine dayanıyor.

Bir ekonomik işletme olan konserve fabrikasında tasarlanan ürünün % 30, % 40, % 50'si üretilirken diğer bölümü bozuk, standarda uymayan hatalı ürün olarak dışarı atılsa işletmecinin tavrı ne olur? Bu işletme verimli bir işletme kabul edilebilir mi? Öyle zannediyoruz ki hiçbir ekonomik işletme % 90, % 95'in altına düşecek bir verimi kabul edemez.

Bugün eğitim sistemi de ekonomik bir işletme olarak değerlendirilebilmektedir. Konuya bu açıdan yaklaşırsak, zaman zaman politikacıların kitleleri rahatlatma amacına dönük zorlayıcı başarı geliştirme çabaları ile, temel eğitim kademesinde başarısızlığı kabul etmeyen yeni düzenlemeler bir yana bırakılırsa uzun yıllardan beri, sistem çok düşük verimle çalışmakta, bireyleri geliştirme yerine elemeyi tercih etmektedir. Acaba okul bir konserve fabrikası kadar önemli değil midir? Ve insanın bir kutu konserve kadar değeri yok mudur?

Ders geçme ve kredi sisteminin dayandığı temel ilkeleri işaret eden iki örnek aynı zamanda bu ilkeleri somutlaştırmaktadır. Yeni yönetmelik bireyleri ilgi, istidat ve yetenekleri doğrultusunda geliştirmek isterken, eleyicilik ve dışlayıcılıktan geliştiriciliğe yönelmektedir.

Öğrencilerin geliştirilmelerinde rehberlik hizmeti ve danışman öğretmenlere yetki ve sorumluluklar verilirken öğretmen, öğrenci ve velinin işbirliği öngörülürken, eğitim biliminin önerdiği, ilgililerin katılımı ile gerçekleşen araştırma sürecine dönüşmüş ideal program anlayışının işaretlerini de vermektedir.

Yine öğrencilerin değerlendirmelerinde ölçme ve değerlendirme bilim dalının ilkelerini öne çıkarırken, terminoloji ve ifade yetersizliğine rağmen eğitimde hedeflenen her amaç düzeyi ve davranışı değerlendirme çabası ile dikkati çekmektedir.

Ölçme ve değerlendirme, yalnız öğrenciyi tehdit eden ve ilgilendiren bir

araç olmaktan çıkarılıp, öğrencilerle birlikte bütün ilgililere bilgi veren, onların gelişimlerine katkıda bulunan bir yapı ve işleve ulaştırılmaya çalışılıyor.

Yine programlar açısından çok önemli bir yenilik de okula ve öğretmenlere seçimlik dersler için program hazırlama yetkisi verilirken, uygulama için sadece İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün onayını ve Bakanlığa bilgi verilmesini yeterli görmektedir.

Daha önce de programların çevreye uydurulması, yerel özellik ve isteklerin programlara yansıtılması amacıyla il yönetim birimleri ve okullar tarafından seçimlik ders programları geliştirilebileceği ilke olarak kabul edilmişse de (IX. MEŞ. 1994) bu ders programlarının ancak bakanlığın onayından sonra yürürlüğe konulabileceği konusundaki ilke kararı ve mahalli okula uzman desteği sağlanamaması bu çağdaş yetkinin hemen hiç kullanılmaması sonucunu doğurmuştu. Bakanlığın yetkilerini İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bırakması bu ilkeye işlerlik kazandırabilir. Ancak bu yetkinin bilimsel ilkeler çerçevesinde kullanılması İl Milli Eğitim Müdürlüklerinin bünyesinde araştırma birimlerinin oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. 1971 yılından itibaren, tasarlanan bilimsel gelişmeleri desteklemek amacıyla geliştirilmeye çalışılan Milli Eğitim Müdürlüğü uzmanlık bürolarına atanan personelin genellikle görevleri dışında kullanılması bu araştırma birimine işlerlik kazandıramamış ve zaman içerisinde yapıdan dışlanmasına yol açmıştır.

Yeni gelişmelerin başarısı İl Milli Eğitim Müdürlüklerinin yüklendiği yeni yetki ve sorumlulukları bilimsel ilkeler ve araştırmalar çerçevesinde kullanımına bağlı görülmektedir. Bu nedenle İl Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesinde yenden araştırma birimlerinin oluşturulması ve uzman personelin burada fonksiyonel olarak kullanılması gereklidir. Ancak bu bürolar eskiden olduğu gibi yetersiz personelin taltifi, görevden alınan yöneticilerin bekleme ve dinlenme yeri olarak görülmemelidir.

II. Durum, Sorunlar ve Öneriler

Yönetmelik içerdiği birçok çağdaş bilimsel ilke ile sorunları çözümlemeye aday görülüyor. Ancak bir ilkenin sağlamlığının uygulama başarısını garanti etmediğini de belirtmeliyiz. Bu durum ilkelerin yanısıra yöntemleri de belirlemeyi gerekli kılıyor. Aslında eğitim için yöntemin de sorun olmaması gerekir. Zira eğitim biliminin önerdiği ve kullanacağı yöntem bilimsel yöntem olacaktır. Eğitim bilimi de diğer bütün bilim dalları gibi bilimsel yöntemi temel ve uygulamalı araştırmalarda kullanarak bilgilerini geliştirmekte ve sorunlarını çözümlemeye çalışmaktadır.

Bugün eğitim bilimi okullardaki, sınıflardaki eğitim-öğretim çalışmalarını bilimsel yönetime dayandırmaya çalışırken yine eğitim sisteminin değişik boyutla-

rında karşılaşılan sorunların çözümüne de bilimsel yöntemle yaklaşılmasını önermektedir. Eğitimde uygulama alanındaki sorunları çözmeye, uygulamaları geliştirmeye yönelik bu araştırmalara aksiyon ya da eylem araştırması denilmektedir.

Öğretmenlerin ders içi etkinliklerine yansıyan eylem araştırması örneklerini vermek kolay olmasa da sistemin değişik boyutlarında köklü değişme ve gelişmeleri hazırlayan ve başarı ile sonuçlanan eylem araştırması örnekleri verilebilir. Bunlardan birisi Fen Öğretimini Geliştirme Projesi diğeri ise Mesleki Teknik Öğretimin geliştirilmesine dönük "Osonor" projesidir.

Birincisi ile ülkemizdeki Fen ve Matematik programları bütünü ile değiştirilip ülke geneline yaygınlaştırılırken, ikinci projede ise, okul ile iş alanlarının birlikte çalışmalarını ve mesleki teknik öğretimi geliştirmeyi hedefleyen proje 1986 yılında çıkarılan Çıraklık ve Mesleki Teknik Eğitim Kanununun koruyuculuğuna bırakılarak biraz da zamanından önce sonuçlandırılmıştı.

Yapılan bütün eleştirilere rağmen iki projenin de çok köklü değişme ve gelişmeleri başarıyla gerçekleştirdiği söylenebilir. Başarılarıyla yeni gelişmelerin yöntemini de işaret etmelerine rağmen, eğitim sistemimizde son yıllarda yapılmak istenen düzenlemelerde ve sorun çözme çabalarında bilimsel yöntemi ve bilimsel araştırma yaklaşımını görmekte güçlük çekiyoruz.

Öyle inanıyorum ki yukarıdan empoze edilen ilkelerle sistemi geliştirmek, sorunlarını çözmek pek kolay değildir. Şayet bu mümkün olsa idi herhalde Türk Eğitim Sistemi şu anda dünyanın en bilimsel, en çağdaş eğitim sistemi olarak örnek gösterilirdi.

Şu anda sistem kendisine ilke bütünü olarak sunulan yenilikleri bırakınız uygulamayı; anlama, kabul etme ve benimseme konusunda endişeler içerisinde dir.

Bursa il merkezindeki okul yöneticileri ve öğretmenlerle yaptığım konuya ilişkin görüşmelerde de bu bilinmezlik ve endişe izleri görülüyordu. Yöneticilerin ve öğretmenlerin bir bölümü, başarısızlıklarından emin oldukları bir sistemin başarısızlığının tescilini beklerken; bir bölümü ise, inanmadıkları bir sistemin yükünü görev bilinci içinde taşımaya çalışırlarken, gönülsüz çabalarının boşa gideceği endişelerini taşıyorlardı. Üçüncü grup ise; inandıkları ilkelerin uygulama yanlışlığı, ortam ve kaynak yetersizlikleri nedeni ile başarısının güç olduğunu bile bile büyük bir sabır ve çaba ile yeni uygulamalara destek vermeye çalışmaktaydı.

Bunların dışında, bu yeni uygulamanın ilkeleri ve yöntemi doğrudur. Sorunları başarı ile çözecektir diyebilen ne yönetici ne de öğretmenle görüşme fırsatı bulamadım.

Yeni sistemin en büyük çıkmazı buradadır. Değişmeyi gerçekleştirmesini istediğimiz kişilerin davranışları değişme olgusuna hazır değilse, değişmeye gerekli desteği vermiyorsa değişme hayal olur.

Sistemin başarısını istiyorsak yapılacak ilk şey sistemi çalıştıracak insan gücünü en kısa zamanda hazırlamaktır. Başlangıçta yapılan hatayı gidermek için önce yöneticiler, daha sonra öğretmenler yoğunlaştırılmış programlarla sistem değişikliklerine uyum yapacak ve gelişmelere destek verecek davranışlara ulaştırılmalıdır.

Bu geliştirme programlarında, demokratik davranışları geliştirme, bilimsel tutum ve davranışları geliştirme, rehberlik hizmetin temel ilkelerini ve uygulama yöntemlerini tanıtmak, dinamik yapının gerektirdiği planlama ve organizasyon becerilerini geliştirme, ölçme ve değerlendirmenin bilimsel ilkelerini, yöntem ve tekniklerini tanıtmak öncelik almalıdır.

Yeni sistemin en çok eleştiri alan yönlerinden birisi de eğitim sisteminin ve okulların fizik yeterlikleri düşünülmeden uygulamaya geçilmiş olmasıdır.

Eğitim sistemi yıllardır artan eğitim taleplerinin geliştirdiği öğrenci artışının sayısal baskısı altındadır. Sayısal baskının en yoğun yaşandığı kademe ise orta öğretimdir. Bütün çabalara rağmen bu sayı baskısı azaltılamamaktadır. Laboratuvarların, atelyelerin sınıfa dönüştürüldüğü okullarda öğrencilerin özel ilgilerine göre geliştirilecek programlar için gerekli ortamlar nasıl hazırlanacak? Bu yeni ortamlar için araç-gereç desteği nasıl sağlanacak? Bu üzerinde öncelikle düşünülmesi gereken bir konudur.

Diğer önemli bir konu da sistemler arası ilişkidir. Bir sistemin değerlendirilmesi bağlı olduğu alt ve üst sistemlerle birlikte yapılmalıdır. Ortaöğretim özellikle üst sistemi olan yüksek öğretim tarafından etkilenmektedir. Bu etkilenme o kadar yüksek boyutlardadır ki ortaöğretim uzun zamandır yüksek öğretime, özellikle yüksek öğretim giriş sınavlarına bağımlı hale gelmiştir. Bu bağımlılığın delilleri 1990 yılında Bursa il merkezindeki liselerde yapılan araştırmada da açıkça görüldü (Dirik, 1990, s. 230). Araştırmaya giren her tür lisedeki öğrencilerin ortak zorunlu dersler olarak görmek istedikleri derslerin başında, matematik, fizik, kimya, türk dili ve edebiyatı ile yabancı dil geliyordu. Bilimselliğin ve fen bilimlerinin vurgulandığı bu tercihler herhalde gençlerimizin yetenek ve ilgilerine bağlı tercihleri değil, giriş sınavlarında önem kazanan alanları işaret etmekteydi.

Son yıllarda ortaöğretim sisteminde yapılan bütün düzenlemeler üniversite giriş sınavlarının baskısı ile karşılaşmış ve bu baskıya boyun eğmek zorunda kalmıştır.

Son düzenlemeler bu açıdan çok şanslıdır. Yeni düzenlemelerle aynı tarihlerde uygulamaya konulan, üniversite sınavlarında lise türleri ve alanlarına göre sınava girme ve tercih belirleme yönünde yapılan düzenleme, bağımlılık ilişkisi içerisinde öğrencilerin belli alanlara yönelmelerini kolaylaştırırken alanlarını daha fazla benimsemelerini de sağlamıştır.

Sonuç olarak, orta öğretimde ders geçme ve kredi yönetmeliği ile getirilmek istenen yeniliklerin, program erevesi, yani yapısal olarak doğru fakat uygulama yöntemi olarak yanlış olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

1. DİRİK, M. Zahit: Lise Programlarında Ortak Kültür Derslerinin Yeri ve Rolü, Doktora Tezi, Bursa, 1990.
2. MİLLİ EğİTİM TEMEL KANUNU: (K.N. 1739), 1973.
3. Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Ortaöğretim Kurumlarında Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliği: R.G. 20979, 2 Eylül 1991.
4. MEB. IX. MİLLİ EğİTİM ŐURASI: neriler, Raporlar, Kararlar, Uygulamaya Konulan Esaslar, İstanbul, 1975.
5. MEB. X. MİLLİ EğİTİM ŐURASI: neriler, Konuřmalar, Kararlar, Ankara, 1981.
6. VARİŐ, Fatma: Eğitimde Program Geliştirme, A.. Eğitim Fakültesi Yayınları, 1988.